

N. F. Blake, *An Introduction to the Language of Literature* . 152 pp.
Macmillan Education Ltd., Houndmills & London, 1990.

Книгата "Въведение в езика на литературата" е една от монографиите, публикувани в поредицата на английското издателство Макмилън "Езикът на литературата". Авторът — проф. Норман Блейк — е главен редактор и на цялата поредица. Познат е на англицистите в България от посещението си през пролетта на 1993 г.

Този труд е ориентиран към лингвистичната стилистика и както цялата поредица, в която е публикуван, е насочен към изграждането на една обща рамка, в която може да се изследва и анализира езикът на литературните произведения. Всяка монография от поредицата е посветена на определен жанр, автор или период, напр. "Езикът на Шекспир" от Н. Блейк, "Езикът на ирландската литература" от Л. Тод и т. н. (списък на досега публикуваните монографии е даден в началото на рецензираната книга). Въпреки че се предполагат известни познания по езикознание, стремежът на авторите е да се придържат към една по-популярна терминология и начин на изложение. За разлика от други, по-теоретични разработки, където се изгражда сложен терминологичен апарат, но не се илюстрира практическото му приложение, в тази книга на проф. Блейк се очертава сравнително несложен, но ясен модел на описание, който се прилага в дълбочина върху емпиричен материал. Тази книга показва един задълбочен и систематизиран модел, по който може да се анализира даден литературен текст. На фона на преобладаващите в езикознанието фундаментални теоретични разработки без непосредствена практическа приложимост тя е един оригинален опит да се даде на неизкушения в "твърдолинейна лингвистика" студент-филолог една сравнително несложна теоретико-методологична база за формален анализ на интуитивните възприятия от досега с литературния текст.

Монографията се състои от увод, седем глави и заключение, а в края е приложен списък с литература за допълнителен прочит. Поради това, че авторът е ограничил максимално използването на предварителни познания по езикознание, библиографската справка и препратките са съвсем оскъдни. В уводната част се прави общ преглед на тенденциите в областта на стилистиката и анализа на текста. Според Н. Блейк "Въведение в езика на литературата" трябва да изгради мост и да запълни известна празнота между езиковедски ориентирания стилистичен анализ на изреченско равнище и литературоведски ориентирания прагматичен анализ на текстово равнище. Едновременно с това авторът отбелязва и необходимостта от поставянето на езиковия анализ в определен социален контекст, въпреки че в ограничения обем на тази книга този аспект не може детайлно да се разработи. За илюстративен материал в изложението се използва както проза, така и поезия — сонет 129 на Шекспир. Прилагането на различен анализ към един и същ неголям текст дава възможност за добра съпоставка и осигурява връзка между отделните глави. Приложимостта

на анализа се илюстрира чрез използване както на съвременни, така и на стари текстове.

В първите пет глави се изгражда рамката за анализ на текстове на изреченско равнище. Използува се традиционна граматическа терминология, позната на всеки образован читател. Въпреки че при анализа на литературни текстове интересът обикновено е насочен към лексикалните единици, проф. Блейк смята, че общите правила са по-неустановени в лексикалната система, отколкото в граматическата, и започва изложението си в глава I от структурата на изречението, защото само в контекста на изречението по-успешно могат да се опишат особеностите на именната фраза — във II глава, на глаголната и адвербиалната фраза — в III глава, на лексикалните единици — в IV глава, както и фонологичните особености — в V глава.

В I глава се изгражда рамката на анализ в зависимост от структурното членение на изречението на пет общоприети елемента — подлог, сказуемо, допълнение, определение и обстоятелствено пояснение, а също така и от словоредните особености. Отчита се и актуалното членение на изречението на тема и рема. Всичко това не е новост за специалиста-езиковед, по-интересното е, че така изграденият модел се прилага елегантно при анализа на текст от поезия и проза, при което се обяснява стилистичният ефект чрез структурни средства. На основата на I глава по-нататък се детайлизира структурният анализ.

Във II глава се отделя внимание на отношенията между определение и определяемо в именната фраза, особено на значението на вида и броя на определенията за изграждане на образите в поетичния и прозаическия текст. Авторът отбелязва значимостта на именната фраза в предложениния модел на анализ, като посочва, че именно тази структура обикновено функционира като подлог и допълнение на глагола.

В III глава се изясняват особеностите на глаголната и на адвербиалната фраза, които се приемат за значими при анализа на литературен текст. Изхождайки от един вербоцентричен модел, авторът използва традиционното деление на глаголната фраза на спомагателен глагол, смислов глагол и глагол с разширение (т. нар. фразови глаголи в английския език, напр. kick off), за да насочи вниманието на читателя към богатите възможности за наситеност на образа, които използването на спомагателни глаголи-заместители и фразови глаголи предлага в сравнение с "обикновените" смислови глаголи. Не е отминат и стилистичният ефект, свързан със семантиката и граматическите категории на глагола. Както и в предходните глави, анализът се илюстрира чрез текстове от проза и поезия.

Глава IV е ориентирана в областта на лексикалните особености на литературния текст. Въвежда се разграничението между смислови лексикални единици и служебни думи, като се отбелязва тенденцията за елипсис на последните в поезията и в определени видове публицистика. Лексикалният фонд на литературното произведение е както исторически, така и расово и социално обусловен и този фактор трябва да се отчита в един разширен модел на стилисти-

чен анализ. Добре известно е, че в словното богатство на английския език се набелязват два основни пласта — англо-саксонска лексика и латинска лексика, проникнала в езика чрез френски както вследствие на нормандското нашествие, така и поради факта, че Франция и до днес си остава основният прозорец на Великобритания към континентална Европа. Не е маловажно и американското влияние върху лексикалната система на съвременния британски английски. Различните съотношения на тези лексикални пластове, заедно с калки и заемки от дурги култури, жаргон и сленг, са основни параметри при определяне на стилистичния регистър на даден литературен текст.

Фонологичните особености на литературния текст са описани в V глава. Отначало се очертава общата тенденция за по-голяма простота и краткост на лексиката от англо-саксонски произход, а оттам и предпочитанията за употребата ѝ в ежедневно обръщение, докато френско-латинската лексика се предпочита в по-висок стилистичен регистър за изграждане на сложни литературни образи. Освен това фонологичният аспект на литературния текст включва и мелодиката, ритмиката и римата, както и субективните възприятия, които предизвикват гласните, звучните и беззвучните съгласни, и т. н.

В следващите глави — VI и VII, проф. Блейк извежда модела за анализ над изреченско равнище, като насочва вниманието си към "... онези елементи на текста, които излизат извън рамките на изречението и създават свързващата субстанция, която обединява отделните езикови изрази в единен текст" (с. 83). В VI глава се очертават пресупозициите¹, които са имплицирани в много изречения, като осигуряват логическата им свързаност. Очевидно е, че тук авторът излиза извън рамките на структурния анализ и навлиза в областта на прагматиката, т. е. изследват се "... езиковите значения, свързани с контекстуалната информация, за разлика от граматическата организация" (с. 84). Без да се обвързва с определен модел (прагматиката е доста широко поле с не съвсем установени очертавания), авторът се спира на значението на теорията за пресупозициите за различните литературни жанрове, като отделя особено внимание на влиянието на прагматичната информация за изграждане на диалога в литературния текст. Оттам се стига и до един друг основен фактор при анализа на диалоговата ситуация — речевия акт (speech act). В съвсем опростена форма се въвеждат онези най-основни моменти от теорията за речевия акт, които са необходими за анализа на литературния текст. Като трети основен фактор за анализа в тази глава е въведена и теорията за езиковия деиксис, т. е. за това как езиковият изказ съотнася участниците в речевия акт във времето и пространството. И тук в най-синтезиран вид се поднася есенцията на една доста обемна езиковедска теория, така че и студентът, и изследвачът с най-общи познания по лингвистика да могат да я прилагат на практика. Приложимостта на теоретичната рамка е подробно илюстрирана съвсем логично чрез анализ на драматургичен текст.

Казаното по-горе за синтезираното поднасяне на обширни езиковедски

теории с ясната цел за тяхното практическо използване напълно се отнася и за VII глава. Тук авторът се спира на похватите, които осигуряват кохезията² на текста. Докато пресупозициите нямат експлицитна реализация в повърхнинната структура на езиковия изказ, свързващите средства, осигуряващи кохезията на текста, са структурни елементи на изречението. Въвежда се разграничение между външна ситуационна (exophoric) свързаност и вътрешна текстова (endophoric) свързаност. При вътрешната текстова свързаност се разграничават два подвида — анафорично отнасяне към нещо предварително въведено в текста и катафорично отнасяне към нещо, което ще се въведе в текста по-късно. Основни средства за осигуряване на кохезията в текста са местоименията — лични и показателни, граматическият член, сравнителни форми на прилагателни и др. Прави се разлика между кохезия чрез заместване (substitution) и кохезия чрез изпускане (ellipsis), като се илюстрират богатите възможности на английската глаголна система за прилагане на тези два похвата. Според проф. Блейк кохезията на текста може да се търси и в по-малко явни елементи на израза, като семантиката на изреченските компоненти, времеви и причинно-следствени връзки и др. Така очертаният модел на анализ се прилага отново към сонет 129 на Шекспир, както и към текст от съвременна английска проза, чрез което се илюстрират богатите му практически възможности.

Смятам, че едно от основните достойнства на "Въведение в езика на литературата" е това, че умело се амалгамират в единен модел структурният анализ на изреченско равнище с прагматичния анализ на текстово равнище. В съчетание с добре структурираното изложение на достъпен език това прави книгата едно полезно помагало по стилистика и интересно четиво за широк кръг читатели с интереси както в езиковедството, така и в областта на анализа на литературния текст.

БЕЛЕЖКИ

¹ В нашето езиковедство няма установен преводен еквивалент на английския термин *presupposition*, поради което се използва заемката пресупозиция в значение "логически предполагаемо познание".

² И за термина "кохезия" (на английски *cohesion*) може да се каже, че е получил разпространение в нашата езиковедска литература, особено в съставителното езиковедство, в значение на "свързаност".

Свилен Станчев